

NAAM EN WAPENSCHILD VAN DE GULDENBERG- ABDIJ TE WEVELGEM.

A. BENAMING.

Wanneer men de Vlaamse kloostergeschiedenis, tijdens de eerste helft van de XIIIe eeuw overschouwt, stelt men vast dat vele Cisterciënser-vrouwenabdijen gegroeid zijn uit kloosters die, alvorens de levenswijze van Cîteaux over te nemen en tot de Orde toe te treden, aanvankelijk een andere regel gevolgd hadden.

Geen enkel gegeven laat ons toe te veronderstellen dat dit voor de Guldenbergabdij eveneens het geval is geweest. Integendeel! Alles schijnt er op te wijzen dat de orderegels er van het begin af gevolgd werd.

Reeds in de oudste oorkonde waarin er van het klooster sprake is en die uit maart 1215 dagtekent, wordt de abdij een Cisterciënserstichting genoemd¹. Ook het gelijktijdig *vidimus* van de bisschop van Doornik spreekt uitdrukkelijk van „*sanctimoniales de ordine cisterciensi*”². In maart 1217 (n.st.) oorkonden Willem van Komen en zijn echtgenote dat zij, met

Gebruikte afkortingen :

Brugge, S.A. = Archief van het Bisschoppelijk Seminarie te Brugge.

K4 = Abdissenkroniek opgesteld rond 1653 door Dom Joannes Delebarre, monnik van Loos, en opgenomen in zijn *Notae et observationes pro sacro ordine cisterciensi* (Rijsel, Archives départementales du Nord, 27 H 69).

K6 = Abdissenlijst uitgegeven in het verzamelwerk: *Gallia Christiana in provincias ecclesiasticas distributa*, Parijs, ed. 1876, dl III, kol. 309-313.

R = *Regystre generael*, ligger van de abdij, begonnen in 1624 en berustend in de Stadsboekerij te Kortrijk (Cod. 327).

Statuta = *Statuta Capitularum Generalium Ordinis Cisterciensis ab anno 1116 ad annum 1786*, edidit J. Canivez, 8 dln, Leuven, 1933 en v.v.

X = Vlaams cartularium uit het laatste kwart der XIVe eeuw, bewaard in het S.A. te Brugge, *Fonds Wevelgem*.

¹ J. F. FOPPENS, *Auberti Miræi opera diplomatica* (4 dln, Leuven en Brussel, 1723-1748) dl II, blz. 1212.

² Brugge, S. A., *Fonds Wevelgem*, oork. nr 1.

toestemming van hun kinderen, een bunder land, gelegen in de *Strueckersmeers* te Moorseele, geschonken hebben aan „*der kerken van Onser Vrouwen te Moerseele*”, tot het houden van het jaargetijde hunner ouders en van hen zelf ³.

Het feit dat Onze Lieve Vrouw reeds in 1217 als titelheilige van de abdijkerk wordt vermeld, strookt volkomen met de zoëven vooropgezette mening dat de abdij van Moorseele een oorspronkelijke Cisterciënserstichting is, aangezien al de kloosterkerken van de Orde, overeenkomstig de voorschriften van het Generaal Kapittel, aan de Heilige Maagd dienden toegewijd te zijn ⁴.

In een oorkonde, dagtekenend uit augustus 1217, bevestigt gravin Johanna trouwens uitdrukkelijk dat „*Margriete, castleineghe van Curtrycke, den cloester van Moerseele heeft ghefunddeert ter eeren der reinder Maghet Marien*” ⁵. Ook in latere oorkonden komen herhaaldelijk teksten voor die duidelijk op een Cisterciënserstichting wijzen. Zo treffen wij b.v. meermalen benamingen aan als : „*den nonnen van Moerseele vande ordene van Cisteus*” (oork. van 21 juli 1226/1227 ⁶; „*der abdessen ende convente van Moerseele, vande ordene van Cisteeus*” (oork. van aug. 1227/1228) ⁷; „*der kerken van Sente Marie van Moerseele*” (oork. van 19 febr. 1232/1233) ⁸.

In de eerste helft van zijn bestaan werd het klooster meestal kortweg „*abbatia*” of „*monasterium de Morsella*” geheten. Zelfs na de verplaatsing van de abdij naar Wevelgem (rond 1242), bleef het klooster nog jarenlang de naam: „*abdij van Moorseele*” dragen. In de oorkonden uit die tijd treffen we o.m. volgende benamingen aan : „*...monialibus de Morselles*”... (oork. van 1 aug. 1247), „*... der abdessen ende convente van Morsele...*” (oork. van 7 nov. 1250), „*... der kerke van Morsele, vander ordene van Cisteeux...*” (oork. van 21 juni 1252), „*... ter abdesse ende convente behouf van Moerseele bij Curtrycke...*” (oork. v. 17 febr. 1258, n. st.); „*... abbatisse et conven-*

³ X, f° 8 v°.

⁴ *Statuta*, dl I, blz. 17, XVIII.

⁵ X, f° 25 r°.

⁶ X, f° 40 r°.

⁷ X, f° 25 v°.

⁸ X, f° 37 v°.

tus de Moersella prope Curtracum..." (oork. van 20 febr. 1261, n. st.), „... *religiosas mulieres abatissam et conventum de Moersella...*" (oork. van 14 dec. 1264), „... *ter abdessen behoef ende convent van Morsele...*" (oork. van 11 dec. 1266).

De benaming : „klooster van Wevelgem" komt voor het eerst voor in een notariële akte uit het jaar 1268 : „... *der religieuseur vrouwe dabbessen ende convent van den cloostere van Wevelghem...*"⁹.

Van dat ogenblik af is dit de gewone benaming, al duikt de vroegere in 1285 en 1292 nog een paar malen op.

Het feit dat de Guldenbergabdij in de oorkonden, tot in 1266, uitsluitend benaamd wordt naar de gemeente waar zij aanvankelijk gesticht werd, bewijst nochtans niet dat ze niet heel wat vroeger reeds naar Wevelgem was overgebracht.

Ook na zijn verplaatsing bleef het klooster nog een tijdlang zijn eerste benaming dragen, al zeggen sommige oorkonden uitdrukkelijk dat de abdij toen reeds naast de Leie gelegen was. We lezen inderdaad in een akte van de Doornikse kanselarij, dagtekenend uit mei 1258, en handelend over de aankoop van het goed *Ter Pescherie*, volgende woorden : „*eene stede die men heet Pesscherie, tusschen der Hoye ende der abdie vorseit by der Leie*"¹⁰.

Een gelijkaardige akte van 4 mei 1260-1261 zegt het nog

⁹ A. -M. COULON (*Histoire de Wevelghem*, Brugge, 1890, blz. 288) beweert te goeder trouw dat de benaming : „*abbaye de Wevelghem*" reeds in 1261 voorkomt. Hij beroept zich op een oorkonde uit het Frans cartularium (f° 4 v°-5 r°), volgens dewelke het Kapittel-Generaal der Karthuizerorde de Guldenbergabdij in 1261 zou deelachtig gemaakt hebben aan „*toutes les vertus et bienfaits qui se font présentement en tout notre ordre, ou après pourront être faits par la grâce de Dieu*". Het Vlaams cartularium uit 1520, waarvan het Franse haast een letterlijke vertaling is, plaatst deze akte in 1061, wat vanzelfsprekend onmogelijk is. De vertaler heeft zich daar natuurlijk rekenschap van gegeven en dan maar 1261 geschreven.

Alhoewel de eerste stichting van de H. Bruno, *La Grande Chartreuse*, terug gaat tot 1084, toch werd het eerste klooster der Karthuizerorde in de Zuidelijke Nederlanden, Hérinnes-lez-Engnien, slechts in 1314 geopend, dat van Geertruidenberg pas in 1336 (*Alg. Geschied. der Nederl.*, dl II, Utrecht en Antwerpen, 1950, blz. 507).

¹⁰ X, f° 17-18 r°. Fragm. uitg. : A. -M. COULON, *Histoire de Wevelghem*, blz. 287.

duidelijker : „*een stede die men heet Pescherie, tusschen der Hoye ende der abdie van Moorsele nevens de Leye*”¹¹.

Het is wel spijtig dat de charta, die ter gelegenheid van de installatie van abdis Elisabeth de la Tramerie (29 april 1554) werd opgemaakt, verloren is gegaan, want volgens de *Gallia* zou dit het eerste document zijn waarin de abdij van Wevelgem met de naam „*Klooster van O.L. Vrouw van de Guldenberg*” wordt aangeduid¹². Alhoewel deze bewering niet helemaal juist is, vermits wij de naam „*Guldenberg*” reeds ontmoeten in een schepenbrief van 17 augustus 1551¹³, is er toch geen enkel gegeven voorhanden, dat zou toelaten te besluiten dat deze benaming veel vroeger dan het midden van de XVIe eeuw zou zijn ontstaan.

Wel beweert Dom J. Delebarre, dat het door Margaretha van Guines bij de stichting in 1214 geschonken terrein, reeds van oudsher de naam „*Guldenberg*” droeg.

Volgens hem werd de abdij „*Mons Aureus*” geheten, omdat een gedeelte van het oorspronkelijke kloosterdomein te Moorsele een lichte verhevenheid vormde¹⁴.

Dat de naam Goudberg, etymologisch gezien, verband

¹¹ X, f° 19 v°-20 r°. frag. uitg. : A. -M. COULON, *Histoire de Wevelghem*, blz. 287.

¹² K6 : „*Erant tunc temporis (= 29 apr. 1554) 25 moniales, abbatisa computata, ex charta authentica hujus abbatisae institutionis, in qua primum vocatur hic parthenon monasterium B. Mariae de Monte Aureo de Wevelghem*”.

¹³ R, f° 125 v°-126 r° : afschrift van een akte waarin de schepenen van Kortrijk oorkonden dat een geschil, gerezen tussen „*me vrouwe dabbesse ende tghemeene convent van den cloostere vanden ghulden berghe, alias Wevelghem*” enerzijds, en „*joncvrouwe Beatryce Strobbe*”, weduwe van „*Joos van Welsenars*” anderzijds, „*ter cause van acht hondert lants liggende inde prochie Guelegem*”, beslecht werd doordien dat laatstgenoemde het goed recht van de abdij heeft erkend; „*welcke kennesse ende renunchiacie dam martin van damme, religieux, hueverste ende gheestelicke biechtvaderen vanden zelven cloostere, ... uut den naeme vanden zelven cloostere ... accepteerde*”. „*De originele letteren*” bevonden zich in 1619 nog „*in tsecreet vanden voornomden cloostere*”.

¹⁴ K4 : „*... Et quia ea pars fundi erat eminentior, vocatum fuit mons aureus, illudque nomen monasterii, quod nomen adhuc hodie durat, licet vocetur...*, (ratione pagi ad quem secundario translatum fuit), Wevelghem”.

houdt met de hogere ligging van een of ander terrein kan wel niet in twijfel getrokken worden, doch met stelligheid beweren dat deze naam reeds van in de stichtingsjaren aan de abdij gegeven werd, is op zijn minst onverantwoord.

Ten andere, moest de bewering van de kroniekschrijver uit Loos steekhoudend zijn, hoe dan het feit te verklaren dat juist deze benaming tijdens de eerste vier eeuwen van het bestaan der abdij in geen enkele oorkonde betuigd wordt, als wanneer het klooster, in diezelfde periode dan toch tientallen malen met name vernoemd wordt.

Hoger brachten wij reeds in herinnering dat alle kloosters van Cîteaux aan de Heilige Maagd waren toegewijd. Zeer talrijke Cisterciënserinnenkloosters droegen van het begin af aan een naam die dit patronaatschap van de Lieve Vrouw in herinnering bracht. Ter Kameren heette reeds in 1210: „*Coenobium Beatae Mariae de Camera*” (Couvent de Sainte Marie de la Cambre)¹⁵; de Bijloke in 1228: „*Portus beatae Mariae*” (Haven der H. Maria; Port-de-Marie)¹⁶; Marquette, eveneens in 1228: „*Reclinatorium Beate Virginis*” (Repos-Notre-Dame)¹⁷; Flines in 1234: „*Honor Beate Marie*” (l'Honneur Notre-Dame)¹⁸.

Wij wezen er ook op dat de Guldenbergabdij in de dertiende eeuwse oorkonden wel enkele malen vermeld wordt onder de naam: „*Ecclesia (et conventus) (Beate Marie) de Morcellis*”, „*der kerken ende convent onser vrouwen van Morseele*”, enz., doch dat de benamingen: „*abbatia*” („*abdie*”, „*abbaye*”, enz.) of „*monasterium*” („*clooster*”, „*monastère*”, „*couvent*”, enz.) „*de Morsella*” (later „*de Wevelenghien*”) de meest gebruikelijke waren, en dit trouwens ook tot aan de opheffing van het klooster (1797) zullen blijven.

Pas in de tweede helft van de XVIe eeuw treffen we voor de eerste maal de naam: „*cloostere vanden ghulden berghe*” aan (1551), doch van dan af wordt hij geregeld in de bewaarde

¹⁵ Cf. Ch. TERLINDEN, *La vie à la Cambre*, Brussel, 1923, blz. 4.

¹⁶ *Gallia christiana*, dl V, bewijzen, kol. 329.

¹⁷ M. VANHAECK, *Cartulaire de l'abbaye de Marquette*, Rijsel, 1937, dl I, blz. 7, oork. nr IX.

¹⁸ É. HAUTCOEUR, *Cartulaire de l'abbaye de Flines*, Rijsel, 1873, I, blz. 6, oork. nr. VII

dokumenten aangetroffen, onder alle mogelijke vormen, b.v. : „*monasterium B. Mariae de Monte Aureo* (vanaf 1554); « *monasterium Beate Marie de Aureo Monte* » (vanaf 1570); « *mons aureus* » (1639); « *abbatia B. M. Virginis in Monte Aureo* » (1735); « *abbaye (couvent, cloistre) de Notre-Dame du Mont d'or* » (vanaf 1574); « *monastère du mont d'or* » (vanaf 1593); « *den cloostere ende abdie van Wevelgem, geseit onse lieve Vrouwe ten Guldenberghen* » (1668); « *d'abdye ten Guldenberghen* » (1760).

Aangezien de abdij van Wevelgem in de handschriftelijke bronnen van vóór het midden van de XVIe eeuw niet één enkele maal de naam *Mons Aureus* draagt¹⁹, dringt het besluit zich op dat deze benaming van betrekkelijk jonge datum is, en hoogstwaarschijnlijk slechts rond die tijd in zwang kwam.

De naam „*Speculum Beatae Virginis*” (« *Le Miroir-Notre-Dame* »; „*Onze Lieve Vrouw ter Spiegele*”), waarmee de Groeninge-abdij in latere tijden herhaaldelijk vernoemd wordt, is naar alle waarschijnlijkheid evenmin zeer oud, vermits we hem slechts in 1584 voor het eerst aantreffen²⁰.

Behalve het klooster te Wevelgem, is er ons slechts één enkele abdij bekend die eveneens de naam *Mons Aureus* droeg, nl. de Benediktijnerabdij St Thierry au Mont-d'or bij Reims²¹.

De naam „Goudberg” of „Guldenberg” komt in West-Vlaanderen tamelijk veel voor. K. De Flou²² vermeldt aldus-

¹⁹ De door Dom Canivez (*Statuta*, dl II, a^o 1237, nr 65; a^o 1244, nr 45; a^o 1247, nr 42 en a^o 1249, nr 22) voorgestelde identificatie : „*Mons Sanctae Mariae*” = „*Mons aureus*” moet alleen reeds om redenen van interne tekstcritiek verworpen worden.

²⁰ F. VAN DE PUTTE, *Chronique et cartulaire de l'abbaye de Groeninghe*, Brugge, 1872, blz. 103-106 : installatie-akte van abdis Elisabeth vanden Berghe (1583-1608) : „... in refugio *speculi Beatae Mariae Virginis Groenyngani* Cortraci erecto”.

²¹ L. H. COTTINEAU, *Répertoire topo-bibliographique des abbayes et prieurés*, dl II, Macon, 1937, kol. 2901.

²² K. DE FLOU, *Woordenboek der Toponymie*, dl IV, (Brugge, 1924) kol. 799-802 en dl V (Brugge, 1925), kol. 144.

K. De Flou stipt talrijke namen aan, samengesteld met de adjektieven „gouden” en „gulden”, o.m. : Gouden Bilk, Gouden Dries, Gouden Hil, Gulden Knok, Gouden Polder.

genaamde stukken land of wei te Alveringem, Gaternisse (Zeeuws-Vlaanderen), Houthave, Keiem, Haringe, Ichtegem, Lendelede, Rollegem, Torhout en Woumen; evenzo een wijk te Passendale, een hofstede te Houtave en te Wevelgem, een heuvel te Westrozebeke ²³ en een niet nader bepaalde plaats tussen Bissegem en Marke.

Het ware bijgevolg helemaal niet verwonderlijk dat een gedeelte van het kloosterdomein te Wevelgem, dat inderdaad lichtelijk naar de Leieoevers neerglooid, b.v. reeds in de XVe eeuw, de naam Guldenberg zou hebben gekregen, en dat die benaming naderhand op het eigenlijke klooster zou zijn overgegaan. Dit is natuurlijk weinig meer dan een veronderstelling en het is denkkelijk wel wijselijkst met de *Gallia* te besluiten : « Ceterum unde huic coenobio ... montisaurei cognomen advenerit non ita compertum est » ²⁴.

B. ZEGELS EN WAPENSCHILD.

Het is hier de plaats om het wapenschild van het klooster (« *d'azur à la montagne d'or* ») te bespreken, aangezien het rechtstreeks afgeleid is van de naam zelf van de Guldenberg-abdij.

Dit wapen kan onmogelijk tot de eerste tijden van het bestaan van de abdij opklimmen, vermits de kloosters van de Cisterciënserorde oorspronkelijk geen eigen schild bezaten, doch alleen een zegelstempel om de hun aanbelangende oorkonden rechtsgeldig en geloofwaardig te kunnen maken ²⁵.

²³ De kroniekschrijvers van het einde der XIVe eeuw, o.a. Froissart, vermeldden deze heuvel zeer dikwijls in hun beschrijving van de slag bij West-Rosebeke (1382). Zie hiernopens : *Bull. Geschied- en Oudh. Kring Kortrijk*, dl IV, 1906-1907, blz. 224-225.

²⁴ *Gall. Christ.*, dl III, kol. 309.

²⁵ Men weet dat de blazoenen slechts in de eerste helft van de XIIe eeuw zijn opgekomen. De oudste gekende wapenschilden van kerkelijke hoogwaardigheidsbekleders behoren allen aan bisschoppen toe : 1209-1215 (Langres) en 1222 (Beauvais). Het eerste, van een wapen voorzien abtszegel dateert slechts uit 1301. De schilden van de abdijen en priorijen zijn in de meeste gevallen van nog jongere datum. Vóór de XVe eeuw treft men er zeer weinig aan (één van de oudste is dit van de abdij van Froimont in het bisdom Beauvais : vermeld

Aanvankelijk hadden alleen de abten en abdissen een zegelstempel, die bij hun dood moest gebroken worden. De zegels van de abdissen waren, evenals die van de edelvrouwen, doorgaans ovaal of ogivaal. De beeldenaar bestond meestal uit de afbeelding van de abdis, voorgesteld in staande houding, met de kromstaf in de rechterhand en een gesloten boek in de linker. Het randschrift begon steeds met een kruisje gevolgd van de letter S (= *sigillum*; *segele*), waarna gewoonlijk de naam en de waardigheid van de persoon die het zegel gebruikte, vermeld werd. Van de vele abdissen van de Guldenbergabdij zijn er uiterst weinig zegels bewaard gebleven. Bij ons weten is het oudste dit van abdis Mathildis (? — 1277 ?). Het bestaat uit ongekleurd was en werd bij middel van een dubbele perkamenten strook aan het door Mathildis' nicht, Ysabella van Heestert, in oktober 1277 opgesteld testament, gehecht. Het is 45 mm hoog bij 26 mm breed. Het randschrift, in Gothieke hoofdletters, luidt : „S'ABBATISSE DE MORSELLA”²⁶.

Een oorkonde van april 1296 leert ons het zegel kennen van abdis Ida van Moorslede (1278 ? — 1310 ?) : « *Sceau ogival ..., nonne debout, coiffée en voile, croisée à dextre, tenant un livre fermé de la main gauche accostée de deux fleurs de lys* ».

voor 1348). Zie het artikel van A.-M. Cocheril, *Sceaux et blasons*, in : *Collectanea Ord. Cist. R.*, dl XIV, 1952, blz. 161-177 : „En résumé l'on peut dire que beaucoup de clercs possédaient un blason au XIIIe siècle, presque tous en étaient munis au XIV^{em}e, mais que les communautés religieuses ont attendu la fin du XVe s., pour en user d'une façon constante”. (*a. art.*, blz. 164). Dezelfde schrijver heeft onlangs in samenwerking met Dom A. -M. Dimier, een nieuwe rubriek geopend in de *Collectanea Ord. Cist. R.*, getiteld : *Les plus beaux blasons de l'armorial cistercien* (dl XVIII, 1956, blz. 151-157 en vlg. aflev.).

²⁶ Rijsel, *Archives départementales du Nord*, B 446/1987. Ysabella van Heestert was na het overlijden van haar eerste echtgenoot Zeger van Heule, in het huwelijk getreden met ridder Gerard van Roden, heer van Melle. Een foto van Ysabella's zegel komt voor bij : M. H. FRÈRE en H. VAN HEULE, *Quelques sceaux des anciens seigneurs de Heule et de leurs proches*, in : *Hand. v.h. 35^e Congres v.h. Verbond der Geschied- en Oudheidkundige Kringen v. België*, 26-30 juli 1953, afl. V, Gembloux, z.j., bl. 652-653, pl. III, fig. 3.

Het randschrift luidt : « + S'ABBATISSE DE MORSELLA »²⁷.

Verder zijn er nog een zestal afdrukken bewaard van de zegelstempel van vijf opeenvolgende abdisen uit de eerste helft van de XVe eeuw, t.w. Johanna de Tollenaer (1390 ? — 1409), Elisabeth van den Leene (1409-1413), Margaretha van Marcke (1414-1429), Maria van der Woestine (1429-1440) en Germana van de Dale (1440-1453 ?)²⁸.

Al deze zegelafdrukken stellen een abdis voor, staande in een nis onder een Gothisch baldakijn.

Spijtig genoeg is er van het konventszegeel, dat de Guldenbergabdij evenals de meeste andere Cisterciënserinnenkloosters vermoedelijk reeds vanaf de XIVe eeuw moet hebben gebruikt, geen enkele afdruk tot ons gekomen.

Men weet dat de koop en verkoopakten, de oorkonden betreffende ruilhandelingen, kortom alle officiële bescheiden uitgaande van de kloostergemeenschap, oorspronkelijk altijd de geijkte formule : « *abbatissa et conventus* » moesten dragen. Zo kwam men er al vroeg toe aan deze akten niet alleen het zegel van de heersende abdis maar dikwijls ook dit van het konvent te hechten.

De oudste konventszegels stellen vaak de patrones van het klooster, met name de H. Maagd, voor, gewoonlijk neergezeten op een troon en het Kristuskindje met haar linkerhand vasthoudend²⁹.

Vermits het wapen van de Guldenbergabdij in genen dele overeenstemt met de beeldenaar die voor de konventszegels van de Cisterciënserinnenkloosters vrij algemeen in gebruik was, dringt het besluit zich op dat dit wapenschild slechts van betrekkelijk recente datum kan zijn.

De oudste afbeeldingen er van dateren trouwens slechts uit

²⁷ Cf. D. HAIGNERÉ, *Les chartes de Saint-Bertin*, dl II, Saint-Omer, 1891, blz. 211, nr 1370.

²⁸ Brussel, Algemeen Rijksarchief, *Bewijsstukken van de Rekenkamer van Rijsel*, nrs 14563, 14565, 14577, 14580, 14585 en 14830.

²⁹ Vgl. G. MULLER, *Von den siegeln im Orden*, in : *Cist. Chr.* 1919, blz. 5 en vlg. — Men vindt talrijke afbeeldingen van abdiszegels uit Flines in : É. HAUTCOEUR, *Histoire de l'abbaye de Flines*, 2e uitg., Rijsel, 1909, pl III (blz. 56), IV (blz. 96), VI (blz. 153), IX (blz. 208). Een veertiendeuws konventszegeel is afgebeeld onderaan pl. III.

de eerste helft van de XVIIe eeuw, dus uit een tijdstip waarin de nieuwe naam van het klooster : „*O.-L.-Vrouw-van-den Guldenberg*”, zich voor goed had ingeburgerd.

Volgens de in 1610 verschenen *Carte armoriale de Flandre* was het abdijwapen wel degelijk « *d'azur à la montagne d'or* »³⁰. Het veld van het schild was van azuur en met één enkele heraldische figuur t.w. een gouden berg, beladen.

Ook op de grote kaart (afm. : 1m 15 × 1m 27) van de Rijselse kastelnij, die in 1623 gegraveerd werd door de bekende etsers en wapenkundige uit Rijsel, Martin Doué (1572-1638), staat hetzelfde wapenschild afgebeeld, met dien verstande nochtans dat de berg van zilver is : « *d'azur à une montagne d'argent* »³¹. Deze heraldische kaart, die ongeveer tweehonderd blazoenen, behorend tot de voornaamste geestelijke instellingen van de kastelnij aangeeft, en deze telkens vergezeld doet gaan van een korte historische toelichting, vertoont soms flagrante fouten, zodat we geredelijk mogen aannemen dat de Rijselse graveur zich vergist heeft bij het tekenen van het wapenschild onzer abdij en voor de berg ten onrechte zilver heeft aangeduid i.p.v. goud.

Het is waarschijnlijk in laatste instantie aan deze vergissing te wijten dat de gemeente Wevelgem, die in 1759 ten gevolge van de aankoop van de heerlijkheid van Wevelgem door de abdij, het wapenschild van het klooster had overgenomen, thans verkeerdelijk een zilveren i.p.v. een gouden berg in haar blazoens voert³².

In de rechterbovenhoek van de rond 1643 door Vedastus du Plouich geëtsde afbeelding van de abdij, die in Sanderus'

³⁰ Cf. C. CALLEWAERT, *Armoiries de l'ancienne abbaye de Wevelghem*, in : *Hand. Genootsch. voor Gesch. „Société d'Emulation” te Brugge*, dl. LV, (1905), blz. 353.

³¹ Cf. QUARRÉ-REYBOURBON, *Martin Doué, peintre, graveur-heraldiste et généalogiste lillois*, in : *Bull. soc. d'étud. Cambrai*, 1905, nrs 9 tot 12 en 1906, nrs 1 en 2. Deze studie wordt besproken in : *Bull. Gesch.- en Oudh. Kring Kortrijk*, dl IV, 1906-1907, blz. 94-96.

³² Dit schild („*d'azur à la montagne d'argent*”) werd bij koninklijk besluit van 12 juni 1911 officieel als gemeentewapen erkend. Cf. (E) de GHELLINCK-VAERNEWIJCK, *Sceaux et armoiries des villes, communes, échevinages, chatellenies, métiers et seigneuries de la Flandre ancienne et moderne*, Parijs en Brugge, 1935, blz. 379-380.

Flandria Illustrata werd opgenomen ³³, staat het abdijwapen eveneens voorgesteld, doch zonder aanduiding van de heraldische kleuren. Het kan als volgt beschreven worden : « *écu ovale à une montagne, timbré d'une crosse, la volute tournée à dextre* ».

Een volledig overeenstemmend wapenschild komt voor op het zegel gehecht aan een verzoekschrift dat op 9 januari 1772 door de baljuw, burgemeester en schepenen van Wevelgem tot de abt van Sint-Maartens te Doornik werd gericht, met het doel de vereiste toelating te bekomen voor het vergroten van de veel te klein geworden parochiekerk ³⁴.

Dit schepen zegel is in meer dan één opzicht merkwaardig. Het bewijst o.m. dat het gemeentebestuur, toen de heerlijkheid van Wevelgem in 1759 in bezit kwam van het klooster, het blazoën van de Guldenbergabdij, wier abdis nu dorpsvrouw was geworden, had overgenomen.

De tot nog toe vermelde afbeeldingen van het wapenbord van de abdij behelzen allen slechts één enkele wapenfiguur, nl. een berg. Een achtiendeuws handschrift uit de Koninklijke Bibliotheek te Brussel voegt hier echter nog een tweede figuur aan toe ³⁵.

De tekening uit dit weinig betrouwbaar verzamelhandschrift toont ons een ruitvormig schild dat op een veld van azuur (blauw) een gouden berg en in het schildpunt een terras van sinopel (groen) voert ³⁶, en bekroond is met een naar links

³³ A. SANDERUS, *Flandria illustrata*, 1° ed., dl II, 1644, blz. 445; 2° ed., dl III, 1735, blz. 55.

³⁴ Bergen, Rijksarchief, *Fonds Abbaye de Saint-Martin à Tournai; documents concernant l'église de Wevelghem*, akte v. 9 jan. 1772. Cf. A.-M. COULON, *Histoire de Wevelghem*, blz. 45. E. PONCELET, *Sceaux et armoiries des villes, communes, échevinages et juridictions du Hainaut ancien et moderne. Sceaux communaux conservés aux archives de l'état à Mons*, in: *Ann. du cercle arch. de Mons*, dl XXXIII-XXXVII, 1907-1908, blz. 663.

³⁵ Brussel, K.B., hs. nr II, 3577: *Monasteria Belgii*, f° 57 r°. Men vindt een beschrijving van dit hs. in: J. VAN DEN GHEYN, *Catalogue des manuscrits de la Bibliothèque Royale de Belgique*, dl VI, nr 4498, blz. 726-728.

³⁶ „D'azur à la montagne d'or et en pointe une terrasse de sinople”.

gerichte gouden kromstaf waaraan een vaantje van keel (rood), dat met een gouden kwast is afgezoomd, bengelt.

Op een lint, aangebracht onder het schild, staat volgend, grammaticaal onverklaarbaar devies : „*Beatum Maria Virgines*”. Zo'n bastaardtaaltje bewijst op zich zelf al afdoende dat de schrijver van dit compilatiewerk over geen degelijke informatie beschikte, zodat we zijn terras van sinopel, dat ons trouwens uit geen enkele andere bron bekend is, gerust als een verzonnen toevoeging mogen beschouwen en er alle historische echtheid aan ontkennen.

Hetzelfde geldt voor het gevaard schild voorkomend in een ander handschrift van de Koninklijke Bibliotheek³⁷, dat sommigen voor het oorspronkelijke abdijwapen hebben willen doen doorgaan³⁸, doch dat in feite dit is van de stichteres van het klooster, Margaretha van Guines (+ 1221).

Dit schild (gevaard van goud en azuur) staat afgebeeld in het Vlaams cartularium dat in 1520 door de kapelaan van het klooster, Joos Arendts, werd opgemaakt. We hebben hier zeker en vast te doen met het wapenbord van het gravenhuis van Guines, dat dergelijk schild reeds van overouds als familie-wapen voerde³⁹.

Het is zeer goed mogelijk dat de kleuren van dit grafelijk blazoen (goud en azuur) de keuze van de kleuren voor het Wevelgemse kloosterschild hebben beïnvloed.

J. Carpentier⁴⁰ heeft het, o.i., niet bij het rechte eind wan-

³⁷ Brussel, K.B., hs. nr 11, 1930, D.

³⁸ Cf. C. CALLEWAERT, *t.a.p.*, blz. 353.

³⁹ Cf. J. B. RIETSTAP, *Armorial général*, dl I, Berlijn, 1934, blz. 852. Het vaar wordt afgebeeld als gevormd uit beurtelings zilveren en azuren in rijen gerangschikte klokjes; de azuren staan met de top, de zilveren met de basis naar boven, zodat de klokjes van verschillende kleur met de voet aan elkander sluiten. Cf. L. J. M. PHILIPPEN, *Beknopte methodiek der geschiedvorschung*, Antwerpen, 1942, blz. 168.

⁴⁰ J. Carpentier, *Het wapen van Wevelghem*, in : *Hand. Gesch. en Oudh. Kring Kortrijk*, dl XXII (1946-1948), blz. 368. Volgens hem is het afkomstig van het geslacht van Wilerval, die een gevaard wapen voerden, met als kleuren zilver en keel (cf. J. B. RIETSTAP, *Armorial général*, dl II, blz. 1903; wschl. gaat het hier echter over de familie der Ognies comtes de Willerval, en die hadden als wapen „de sinopel à la fasce d'hermine” ! Cf. *ibid.*, dl II, blz. 342). Michel-Alexandre,

neer hij meent de oorsprong van dit gevaarde schild bij een van de dorpsheren van Wevelgem te moeten zoeken. Het gaat, zoals we zeiden, terug tot het grafelijk geslacht van Guines en niets laat veronderstellen dat het ooit door de Guldenbergabdij als eigen wapenschild werd overgenomen ⁴¹.

Dom P. FAVOREL O.S.B.

DE ROMAANSE KERK VAN WESTVLETEREN

Aan de nog bestaande overblijfselen van de romaanse kerk van Westvleteren werd tot nog toe weinig aandacht geschonken ¹. Tijdens herstellingswerken, werden in 1846 romaanse details aan de toren waargenomen ². Z.E.H. M. English schreef in 1939 dat de westgevel waarschijnlijk een overblijfsel van de vroegere romaanse kerk was ³; in zijn uitgebreid onderzoek over de West-Vlaamse romaanse kerken, behandelt Broeder Firmin de kerk van Westvleteren niet. En toch laten de schaarse sporen ons toe deze romaanse kerk te rekonstrueren.

graaf van Anappes en heer van Wevelgem was in 1657 te Ieper in het huwelijk getreden met Cathérine-Marie-Michelle de Ste Aldegonde, dochter van graaf François Lamoral de Ste Aldegonde, en Agnes de Davre, gravin van Wilerval (zie A.-M. COULON, *Histoire de Wevelgem*, blz. 264).

⁴¹ De gegevens voor deze bijdrage werden in hoofdzaak ontleend aan het werk dat de schrijver van bovenstaand artikel gewijd heeft aan de *Geschiedenis van de Guldenbergabdij te Wevelgem*. Dit boek (537 blz. + 24 buitentekst-platen) werd in juni 1.1. gepubliceerd door de zorgen van de *Koninklijke Geschied- en Oudheidkundige Kring van Kortrijk* en kan besteld worden door storting of overschrijving van fr 300 op postrekening nr 303223 van Dhr. Jules Vervenne, Schooldirecteur, Hoogweg 10, Wevelgem.

¹ Westvleteren : prov. West-Vlaanderen, arr. Ieper.

² „L'église de West-Vleteren est beaucoup plus ancienne que celle d'Oost-Vleteren. Sa tour est la partie la plus ancienne; elle conserve des restes du plein-cintre et lors des restaurations, faites il y a un an, on a pu voir distinctement que les ogives du transept sous la tour soutiennent des arcs en plein-cintre”. (F. V., *West-Vleteren*, in *Annales de la Société d'Emulation*, IX, 1847, blz. 230.)

³ *Romaansche Bouwkunst in Westvlaanderen*, Brugge, 1939, blz. 109.